

VĂN HÓA ỨNG XỬ CHỢ HỘI AN VỚI VẤN ĐỀ PHÁT TRIỂN DU LỊCH

BEHAVIOURAL CULTURE AT HOIAN MARKET TOWARDS TOURISM DEVELOPMENT

Ngô Thị Hương, Lê Thị Lành

Trường Đại học Sư phạm – Đại học Đà Nẵng

Email: huongqn.sp@gmail.com

TÓM TẮT

Chợ Hội An hiện nay vẫn phản ánh bóng dáng của chợ quê xưa và cả sự phồn thịnh của một đô thị thương cảng từng nổi tiếng một thời. Đây là nơi thu hút hàng hóa ở cả mặt đường thủy và đường bộ, xa và gần. Đặc biệt, đó còn là nơi mà bất kể du khách nào đến với phố cổ đều muốn ghé thăm. Tuy nhiên, không chỉ là nơi buôn bán, văn hóa ứng xử ở chợ Hội An là một nét đẹp độc đáo trong kho tàng các giá trị văn hóa ở Hội An, góp phần giữ gìn bản sắc văn hóa Hội An đồng thời thu hút ngày càng đông đảo khách du lịch đến với Hội An.

Từ khóa: chợ Hội An; văn hóa ứng xử; du lịch.

ABSTRACT

Hoian market today still reflects the silhouette of the ancient market and the prosperity of a famous trading port. It attracts goods transported both by waterway and by road, near and far. In particular, it is also the place that almost all tourists want to visit when they come to Hoian. However, regardless of being a trading place, the behavioral culture at Hoian market is a beauty in the treasure of cultural values in Hoian which helps keep the cultural identity of Hoian and attract more and more travelers to go to Hoian Ancient Town.

Key words: Hoian market; behavioral culture; tourism.

1. Đặt vấn đề

Trong đời sống hằng ngày hay trong phát triển du lịch, giá trị của văn hóa ứng xử ở chợ Hội An dù được khai thác một cách chủ ý hoặc vô thức, sôi nổi hay thâm lặng đều mang đến những giá trị riêng, lớn lao và không thể phủ nhận. Nghiên cứu Chợ Hội An dưới góc nhìn văn hóa ứng xử sẽ giúp cho người dân địa phương nhận thức được giá trị, vai trò, vị trí của mỗi cá nhân trong môi trường chợ, từ đó có những hành động thiết thực hơn, góp phần phát huy, bảo tồn những giá trị văn hóa đó. Đối với Hội An, những nét đẹp văn hóa này góp phần định hình và tăng thêm thương hiệu cho thành phố vốn đã có sự phát triển mạnh về du lịch. Với du khách, văn hóa ứng xử không chỉ là sự hài lòng mà còn là một loại tài nguyên du lịch ẩn tượng, độc đáo. Dù ở góc độ nào, khai thác và bảo tồn tốt giá trị văn hóa ứng xử ở chợ Hội An đều hết sức cần thiết và đáng được quan tâm.

2. Nội dung

Văn hóa ứng xử được thể hiện ở hai mặt: ứng xử với môi trường tự nhiên, ứng xử với môi trường xã hội.

2.1. Ứng xử với môi trường tự nhiên

Chợ Hội An còn được gọi với tên thân mật là chợ Phố, nằm trên tuyến đường Trần Quý Cáp và Trần Phú, trong khu vực I của Phố cổ, thuộc phường Minh An, thành phố Hội An. Là chợ trung tâm của thành phố, nằm ở vị trí xen kẽ với các khu dân cư, được chia cắt thành các khu riêng biệt theo mô hình “ô bàn cờ”. Toàn bộ khu vực phía Nam của chợ giáp với sông, ba mặt còn lại giáp với các tuyến đường của phố cổ. Vị trí chợ không những thuận tiện trong giao thương buôn bán mà là vị trí tận dụng linh hoạt khí trời, đủ sáng, đủ gió, gần nước, mang nét gần gũi của chợ quê Việt Nam [2;16].

Kiến trúc chợ hài hòa với phố cổ, tạo thành một không gian văn hóa đồng nhất [3]. Khách đến với chợ Hội An như đến với một quần thể di tích có thể tham quan, chụp hình, ăn uống, mua sắm phẩm lưu niệm... Đi chợ như đi tham quan du lịch khiến du khách thích thú. Dưới đây là bảng khảo sát về đánh giá của hơn 140 cư dân địa phương và 85 khách du lịch về kiến trúc chợ.

Bảng 1. Đánh giá về vị trí và kiến trúc chợ Hội An

Chỉ tiêu đánh giá	Đối tượng đánh giá		
	Người buôn bán	Dân địa phương	Khách du lịch
Nhận xét kiến trúc, không gian chợ Hội An hài hòa với không gian phố cổ và cảnh quan tự nhiên.	79%	87%	80%
Nhận xét kiến trúc, vị trí của chợ Hội An vừa thuận lợi trong giao lưu, buôn bán vừa tận dụng được thời tiết và môi trường	83%	70%	88%
Mức độ hài lòng về vị trí và kiến trúc chợ Hội An.	78%	85%	92%

Như vậy có thể thấy rằng hầu hết cư dân ở chợ và cả khách du lịch đến với Hội An hài lòng với kiến trúc và vị trí của chợ Hội An. Nhiều khách du lịch đến với chợ Hội An một cách tình cờ, không biết mình đặt chân đến chợ từ lúc nào, qua đó cũng thấy được sự gắn gũi về kiến trúc của chợ với môi trường xung quanh. Vào buổi trưa, rất nhiều khách du lịch chọn chợ Hội An làm nơi dừng chân nghỉ ngơi, không chỉ vì ở đây có nhiều món ngon để họ có thể lựa chọn mà vào chợ Hội An, họ cảm thấy mát mẻ hơn, tránh được nắng gắt của thời tiết mùa nắng.

2.2. Ứng xử với môi trường xã hội

Mỗi tiểu thương ở chợ đều ý thức được vai trò của mình, kinh doanh buôn bán theo quy định của chợ, nộp thuế cho Nhà nước, quyên góp để xây dựng, cải tạo chợ. Mặt khác, họ luôn xem mình là chủ thể văn hóa, ứng xử văn minh, lịch sự tạo ấn tượng tốt đẹp cho khách đến chợ, luôn ý thức mỗi người buôn bán chính là sợi dây kết nối du khách với văn hóa địa phương, góp phần quảng bá hình ảnh Hội An ra thế giới.

Các công tác giữ gìn, tổ chức họp chợ, các nội quy của Ban quản lý chợ cũng góp phần làm cho cách xử sự của những người buôn bán ở chợ đi vào nề nếp, tiến bộ, văn minh, kinh doanh lành mạnh. Từ đó, cố kết thêm quan hệ của người bán và người mua.

Chợ Hội An không có tình trạng chèo kéo khách hàng, người bán rất thân thiện, cởi mở, giá cả được niêm yết rõ ràng, đặc biệt là những sản

phẩm phục vụ du lịch như ăn uống, giải khát, hàng lưu niệm. Ở đây, khách Việt và khách nước ngoài, khách du lịch và khách địa phương được coi trọng như nhau, luôn được tiếp đãi lịch sự, đôn đã, vừa lòng khi đến, hài lòng khi đi.

Đa số người bán ở chợ Hội An đều biết cách chào hỏi khách, giới thiệu hàng hóa của mình cho khách Tây bằng tiếng Anh. Trước đây, chủ yếu người Hội An nói tiếng Anh bồi nhưng hiện nay nhiều người buôn bán ở chợ Hội An nói tiếng Anh rất chuẩn. Một số người còn biết nói tiếng Trung, tiếng Hàn, tiếng Pháp. Mặc dù không lưu loát như hướng dẫn viên, nhưng cách nói đi kèm với diễn tả và chào thân thiện đã khiến du khách rất thích thú. Nhiều đoàn khách du lịch đi ngang qua chợ, tại các quầy trái cây, hướng dẫn viên đứng sang một bên không thuyết minh nữa mà để chính người bán hàng nói chuyện, giới thiệu với khách. Người bán hàng coi việc giao tiếp với người nước ngoài là việc cần thiết, nó giúp họ không chỉ bán được hàng hóa của mình mà còn để lại ấn tượng tốt cho khách du lịch [2; 37].

Người buôn bán ở chợ Hội An tiếp xúc với người ngoại quốc rất nhiều. Những người bán hàng, đặc biệt là các cụ già, các cô bán hàng rong, bán những gánh hàng nông sản cho biết là bán thân họ khi đến bán hàng ở chợ còn bán cả nụ cười, cả hình ảnh dân quê cho khách. Khách du lịch luôn trả những khoản tiền hậu hĩnh cho những người bán hàng dù họ chỉ mua một chiếc bánh hay chụp một vài bức hình.

Đánh giá của 85 khách du lịch về mức độ hài lòng của họ đối với cách ứng xử của người buôn bán ở chợ Hội An thu được qua khảo sát:

Bảng 2. Đánh giá mức độ hài lòng của khách du lịch đối với người bán ở chợ Hội An

Tiêu chí đánh giá	Mức độ đánh giá			
	Rất hài lòng	Hài lòng	Khá hài lòng	Không hài lòng
Mức độ hài lòng của khách du lịch đối với người bán ở chợ Hội An	53%	31%	15%	1%

Như vậy, có thể thấy rằng, khách du lịch rất yêu thích đến chợ Hội An, đa phần họ đánh giá người bán ở chợ Hội An rất thân thiện, cởi mở. Rất nhiều khách du lịch còn chia sẻ là rất thích đi chợ Hội An, trò chuyện, mua hàng và chụp hình các người dân buôn bán ở chợ.

Văn hóa ứng xử ở chợ Hội An thể hiện ở rất nhiều khía cạnh, đây không chỉ là biểu hiện riêng của cộng đồng cư dân ở chợ mà nó còn có quan hệ mật thiết với khách du lịch, có thể xem nó như một điểm mạnh để thu hút khách du lịch đến với Hội An. Khách du lịch đến rồi sẽ đi, nhưng những hình ảnh, những gì tai nghe, mắt thấy, những trải nghiệm của khách du lịch cùng với tiểu thương ở chợ Hội An sẽ được họ ghi nhớ. Và khi hành trang của khách du lịch là những giá trị văn hóa ứng xử tốt đẹp của cư dân chợ Hội An thì con người Hội An, văn hóa Hội An, phố cổ Hội An và nói rộng hơn là con người Việt Nam, văn hóa Việt Nam, đất nước Việt Nam sẽ được biết đến rất nhiều bằng những hình ảnh tốt đẹp nhất, bằng những tình cảm yêu thương, trân trọng nhất.

2.3. Mặt hạn chế trong văn hóa ứng xử với vấn đề phát triển du lịch

Ở Hội An, giá trị văn hóa ứng xử đã được định hình và tạo dấu ấn riêng của điểm đến nhưng vẫn còn chưa khai thác, tận dụng hết, đặc biệt trong phát triển du lịch.

Ban quản lý chợ Hội An chưa có sự liên kết chặt chẽ với các cơ quan lữ hành, cũng như du lịch Hội An để xây dựng những chương trình du lịch khai thác giá trị văn hóa chợ Hội An. Thực tế, khách du lịch tìm đến với giá trị văn hóa ứng xử ở chợ Hội An là ngẫu nhiên.

Một bộ phận người dân buôn bán ở chợ Hội An có cách ứng xử văn hóa với người mua nói

chung và khách du lịch nói riêng là tác động của sự quản lý, giám sát của Ban quản lý chợ. Một số tiểu thương chưa thực sự có ý thức về giá trị văn hóa ứng xử ở chợ Hội An, mà chỉ hoạt động theo nội quy chợ để tránh bị xử phạt hoặc tước quyền kinh doanh.

Nhiều người dân đến chợ buôn bán nhưng lại không vì bán những mặt hàng mình mang đến mà chỉ trông chờ khách du lịch trả tiền chụp hình, đem bán hình ảnh chứ không đơn thuần là quảng bá hình ảnh. Đây cũng có thể là cách làm du lịch của người dân ở chợ vì lợi ích kinh tế nhưng vô tình cũng làm mất đi ý nghĩa của giá trị văn hóa chợ.

Vấn đề môi trường được đề cao trong khu vực chợ Hội An, các quầy hàng thực hiện vệ sinh môi trường rất tốt. Tuy nhiên, vệ sinh khu vực chợ ở bên sông vẫn chưa được đảm bảo. Bờ sông phía sau chợ không thuộc quản lý của Ban quản lý chợ, cho nên, tại đây nhiều người dân buôn bán vẫn chưa có ý thức cao trong việc giữ vệ sinh chung và bảo vệ môi trường. Đây còn là nơi đốt vàng mã của cư dân chợ Hội An trong mỗi dịp cúng tất niên, cúng đầu năm.

Do vị trí chợ Hội An nằm xen kẽ với khu dân cư nên việc phân định rạch ròi giữa chợ và nhà ở của dân khá phức tạp. Một vài cá thể nhỏ trong bộ phận dân cư thường để phương tiện (xe đạp, xe gắn máy) không đúng nơi quy định, lấn chiếm lối đi lại ở chợ. Sự phân chia vị trí các quầy hàng rất khoa học, tuy nhiên quần thể chợ Vải – đường Trần Phú, nằm quá xa và gần như tách biệt với chợ Hội An, nếu không tìm hiểu thì dễ hiểu nhầm đây là hai chợ riêng biệt. Hiện tại kiến trúc và không gian khu vực chợ Vải vẫn đang nằm riêng biệt và chưa được đầu tư đồng bộ với các khu vực quầy hàng khác của chợ Hội An.

Những quầy hàng, cửa hàng kinh doanh của tư nhân ngoài khu vực chợ hiện nay cũng đang dần dần không gian không chỉ của phố cổ mà không gian chợ cũng bị ảnh hưởng phần nào. Hiện trạng này vừa gây khó khăn cho sự quản lý của Ban quản lý chợ, vừa làm lạc đi không gian riêng của chợ Hội An, bởi thực tế nhiều khách du lịch đến với Hội An không phân biệt được đâu là khu vực chính thức của chợ Hội An.

2.4. Đề xuất hướng bảo tồn và phát triển

2.4.1. Đối với tiểu thương tại chợ

Trước hết, để bảo tồn các giá trị tốt đẹp của văn hóa ứng xử ở chợ Hội An cần phải có nhận thức về biểu hiện, vai trò, vị trí của văn hóa ứng xử và văn hóa ứng xử ở chợ. Để làm được việc này, văn hóa ứng xử ở chợ Hội An phải được tìm hiểu, nghiên cứu nhiều hơn nữa, phải được mọi người biết đến.

Thứ hai, mỗi người dân, đặc biệt là những người buôn bán ở chợ cần phải ý thức được cách ứng xử của mình sao cho có văn hóa, văn minh, tiến bộ theo phương châm: “*Khách hàng là Thượng đế!*” và luôn luôn xử sự lịch sự, thân thiện, vui lòng khách đến, vừa lòng khách đi.

Thứ ba, luôn tự coi mình là chủ thể văn hóa, coi việc buôn bán tại chợ không chỉ là hoạt động kinh tế, nâng cao đời sống mà còn là hình thức sinh hoạt cộng đồng, cố kết cộng đồng dân cư địa phương với nhau và với người dân trong nước và quốc tế.

Thứ tư, coi việc giới thiệu, giao tiếp với khách du lịch ngoài việc để bán được hàng hóa, còn là dịp giao lưu, học hỏi, nâng cao khả năng giao tiếp, trau dồi kiến thức, tìm hiểu thị trường và đặc biệt là quảng bá hình ảnh quê hương đất nước qua các hàng hóa, các sản vật, qua giao tiếp, qua cách ứng xử văn hóa của chính bản thân mình.

Thứ năm, kinh doanh buôn bán theo Pháp luật, theo nội quy, quy định của chợ dưới sự quản lý của Ban quản lý chợ một cách tự giác, nghiêm chỉnh. Đảm bảo vệ sinh môi trường, an toàn thực phẩm, phòng chống cháy nổ và bài trừ các hủ tục, các kiêng kỵ mang tính chất mê tín dị đoan, làm đẹp không gian phố cổ, làm đẹp không gian văn

hóa chợ Hội An.

2.4.2. Đối với Ban quản lý chợ

Tạo mọi điều kiện cho các hộ kinh doanh trong chợ buôn bán thuận lợi thông qua việc thực hiện các chính sách, công tác quản lý chợ như: bố trí các hộ kinh doanh, các khu vực kinh doanh, tu bổ, xây dựng chợ đảm bảo vừa đối phó được với thời tiết vừa tận dụng được khí hậu, thực hiện các hoạt động bảo vệ, giám sát, phòng chống cháy nổ, đảm bảo an ninh, an toàn.

Hiện nay trong chợ đã có lắp hệ thống truyền thông, bởi vậy ngoài việc cung cấp các thông tin cần thiết cho người dân về tình hình an toàn thực phẩm, thông tin thị trường và các chính sách liên quan, thì việc giới thiệu tuyên truyền về việc giữ gìn, phát huy các giá trị văn hóa trong chợ, đặc biệt là giá trị văn hóa ứng xử của cư dân ở chợ là điều hết sức cần thiết.

Ban quản lý chợ cũng cần nâng cao tầm kiểm soát, bảo đảm các hộ kinh doanh chấp hành nghiêm chỉnh nội quy ở chợ, buôn bán lành mạnh, văn minh lịch sự.

Hội An là thành phố rất phát triển về du lịch, Ban quản lý chợ Hội An nên tạo mọi điều kiện cho khách du lịch đến tham quan, mua sắm ở chợ trong môi trường văn minh, văn hóa, tiến bộ. Đồng thời nên có sự hợp tác, đóng góp ý kiến cho các công ty lữ hành xây dựng các chương trình du lịch, các tour du lịch tại chợ để khai thác và phát huy hơn nữa giá trị văn hóa ứng xử ở chợ Hội An (ví dụ: cho du khách thử một ngày làm tiểu thương, du khách tự nấu ăn và phục vụ...)

Kết hợp với chính quyền để khảo sát, phân định lại khu vực chợ và khu vực dân cư, đảm bảo không gian văn hóa của chợ và quản lý có hiệu quả hoạt động ở chợ, khu vực chợ.

2.4.3. Đối với Chính quyền địa phương

Tạo mọi điều kiện cho hoạt động của chợ Hội An nói chung và những người buôn bán ở chợ Hội An nói riêng.

Luôn đồng hành với Ban quản lý chợ Hội An trong việc đưa ra chính sách, chủ trương cũng như các biện pháp xử lý vi phạm, đảm bảo cho

mọi hoạt động kinh doanh ở chợ đi vào nề nếp, văn minh, tiến bộ.

Có những chính sách thu hút đầu tư, thu hút khách du lịch đến với Hội An, tạo nguồn khách cho chợ Hội An.

Khuyến khích việc giữ gìn, phát huy các giá trị văn hóa tốt đẹp của địa phương, trong đó có giá trị văn hóa ứng xử ở chợ Hội An.

Luôn tuyên truyền, vận động mọi tầng lớp dân cư sống và làm việc theo pháp luật, lịch sự, văn minh, tiến bộ, xứng đáng là cư dân của thành phố Sinh thái – Văn hóa – Du lịch.

3. Kết luận

Chợ Hội An mang một vị trí, vai trò rất

quan trọng đối với đời sống của cư dân và sự phát triển của thành phố Hội An. Có thể thấy rằng chợ Hội An mang đậm nét đặc trưng của chợ truyền thống Việt Nam và là nơi chứa đựng rất nhiều những giá trị văn hóa tốt đẹp của cư dân địa phương. Bên cạnh những giá trị vật thể là những hàng hóa mang đến chợ như các món ăn, các mặt hàng thủ công mỹ nghệ thì các giá trị phi vật thể biểu hiện ở cách cư xử của những người tham gia sinh hoạt trong cùng một môi trường chợ cũng là những giá trị văn hóa tốt đẹp cần được lưu giữ và phát huy hơn nữa.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Kim Định (1973), *Nguồn gốc văn hóa Việt Nam*, Nguồn Sáng, Sài Gòn.
- [2] Lê Thị Lành (2012), “Văn hóa ứng xử ở chợ Hội An”, *Khóa luận tốt nghiệp*, Trường Đại học Sư phạm, Đại học Đà Nẵng.
- [3] Lê Thị Mai (2005), “Bước đầu tìm hiểu chợ ven sông ở Duy Xuyên (Quảng Nam) từ thế kỷ XV – XVIII”, *Công trình dự thi Hội nghị Khoa học*, Trường Đại học Sư phạm, Đại học Đà Nẵng.
- [4] Trần Ngọc Thêm (2001), *Tìm về bản sắc văn hóa Việt Nam*, NXB Thành phố Hồ Chí Minh.